

АЛЕКСАНДАР БЈЕЛОГРЛИЋ

ПРЕДАХ НА ТРЕБИШЊИЦИ

„Хајмо, људи, дела дела, вријеме одмиче, није свезано за бандеру.”

Тим речима умео је стари Урош да нас опомене кад бисмо се сувише разбашкарили на некој од успутних станица, на некој од бројних екскурзија до земље кнеза Мирослава. Путници би се с осмехом сабирали и послушно улазили у аутобус. Био им је драг и познат тај шеретски тон вође пута. Али као сваки шерет од заната, вођа пута никада се сам није смејао својим досеткама. Задржавао је озбиљност, али љубазно, присно лице благоречивог медијума увек је било окренуто сваком и свима.

Такав је он био – медијум, посредник, повезивач, градитељ мостова. Има истине у крилатици да на свету међу људима постоји само једна подела – на оне који граде мостове и оне који их сруше кад их безбедно сами пређу. Обе врсте људи од памтивека су међу нама: једни што слуте зла времена, спремни да подижу бункере и копају граншеје; и они други, што не дају да се кућа круни, да се чељад завађа, да се родбина туђи, да пријатељства вену.

Можда и несвесно надахнут новозаветном промишљу, Урош је куцао на сва врата, и сва врата су му се отварала. А отварала су му се зато што никада није куцао за себе. Куцао је за децу из банатских села коју је требало довести на летњи спортски камп у Ластви. Куцао је за фолклорце из Требиња, Билеће, Невесиња и Гацка које је требало угостити на фестивалима широм Војводине. У недоба деведесетих испраћао је шлепере натоварене намирницама прикупљеним за народ Херцеговине. Био је туристички изасланик – у сунчану требињску валу доводио је о Преображењу читаве аутобусе гостију, стајао на челу ходочасника у Тврдош и Добрићево.

То је била Урошева животна опсесија – ујединити два завичаја. Говорили су да би он најрадије жичаром повезао предајник на Леотару и водоторањ у Зрењанину, ради сталног протока робе, људи и капитала. Никад се у мислима није одвојио од камене зграде на Грабу, на зубачкој висоравни. Ту, на другој страни брда од конавоских падина, угледао је 1940. светлост дана и провео детињство. У петнаестој години запутио се преко Дрине и Дунава да би наставио школовање и саградио себи дом. Зидао је мостове, није делио људе и племена. Поштовао је масну банатску црницу која је отхранила читаве нараштаје горштакких досељеника.

* * *

Изложбе фотографа Јована Дрндака Његовића не би било да нас Урош није и 2016. године о Преображењу окупио и повео на ходочашће у престони град древне Травуније. Јован је држао курсеве и тврдио да је суштина учења о фотографији – схватити напоре једног уметника, упознати живот једног фоторепортера и расветлити околности настанка одређене слике. Док смо путовали аутобусом причао ми је како је важно познавање биографије Феликса Надара, Луја Дагера или Анселма Адамса. На пример, Адамс је кроз праксу дошао до идеје о такозваном *зонском систему* и постао један од највећих теоретичара фотографије. Правио сам се да сам већ раније чуо за Адамса и његов зонски систем.

„Гледање кроз објектив није баш најприроднији начин посматрања ствари” – рекао је док је аутобус милео испод високих планина над Тјентиштем. „Много пажње мора се посветити форми. На крају крајева, фотографија мења перцепцију животних феномена. Маргарет Бруквајт, фотографикиња која је са америчком војском међу првима ушла у ослобођени Бухенвалд, касније је изјавила како је, тек пошто је развила негативе, схватила шта је заправо забележила објективом.”

Јованов отац Војислав, родом из Далмације, и сам се бавио фотографијом, а пасија му је била сакупљање старих апарата. Јован је одрастао у Трнском, у делу Новог Загреба који је Џони Штулић опевао у песми „Небо изнад Трнског”: „Питала си ме зашто тражим гротеску у сваком детаљу и да ли је икад било боље, као да сам свемогућ, и откуд то да памтим твоје снове...”

У Трнском се некада окупљала нова генерација рок музичара. У дому Јовановог оца чест гост био је Бранко Луш, господин старог кова, који се као фотограф прославио још тридесетих година двадесетог века, а умро је 1992. у Немачкој. Он је под старе дане

имао своје место пред Зоолошким вртом у Максимиру, где је својим полароидом фотографисао децу са разним маскотама.

„То је било неко другачије време, које се више неће поновити” – рекао је Јован, без сете, некако баш у тренутку кад је аутобус изашао из тунела на Чемерну. Видели смо тада боје једног особеног, непоновљивог крајолика, јутарњу бистрину и осунчано небо које бди над напуштеним огњиштима наших предака од Волујака до Леотара и од Прења до Орјена. Видели смо то и много пута раније, обично на путу за море, али осећај је увек непоновљив. Као и увек, први поглед на наранцасте требињске кровове, иза окуке на магистралу, био је празник.

Купали смо се наредних дана у средоземном аеросолу на брегу Црквина и лелујали у ароми четинара, у хладовини платана крај градске тржнице. Било је то време благодана за очи, уши и непца. Једном, после гозбе са пастрмкама и жилавком, фотограф и потписник ових редова издвојили су се из масе ходочасника и запутили се кроз стару оријенталну махалу крај Требишњице до цркве Светог арханђела Гаврила у Хрупјелама. Јованов *никон* успут је помно бележио *свијнице*: скривене кутке, старе капије, апстрактну геометрију жалузина на фасадама, башче са бостаном и магнолијама, панораме са фортице и цркве на врху брега, јетко комешање пуфнастих стратокумулуса над Црквином... Тада је настао добар део фотографија које смо касније приредили за изложбу под насловом „Светлост Травуније у банатској жижи”.

Касније, доле у граду, Урош је пришапнуо фотографу да му се придружи на још једном малом излету. Било је то последње Урошево ходочашће пут падина Орјена, до Зубаца и родне куће на Грабу. Објектив је забележио тренутак кад се руком ослања на стару камену ограду, као да из родне груде и топлог родитељског дома црпи оно спокојство које га је увек пратило у животном послању повезивања. И та је слика доцније постала саставни део изложбе.

* * *

На повратку у Панонију, по августовској жеги, Урош је тихо кашљуцао у аутобусу. Није то био кашаљ од назеба. Неко је снужено приметио да ће ових ходочашћа и братимљења два поднебља бити док је Уроша међу нама, да окреће телефоне и куца на врата. И можда још коју годину после тога, по инерцији. А онда...

Година је брзо прошла, а почетком фебруара 2017. стигла је вест да се Урош упокојио. Достојно су га испратили бројни поштоваоци, из оба његова завичаја.

Изложба фотографија коју смо у требињском Клубу љубитеља уметности приредили шест месеци касније заправо је била посвета великом посреднику, повезивачу, градитељу мостова. Један део фотографија био је дат у црно-белој техници управо због пијетета према човеку који је задужио многе. Парадоксално, топле боје југа и блештавило херцеговачког поднебља као да су постали још упадљивији, рескији, у том једноставном контрасту.

Пре тога, при избору и припреми слика за изложбени каталог, називи су се низали сами од себе. Скамењени валови древних епоха били су наборани оштри крши под бреговима. Међу њима покоји усамљени горди зимзелен на крашкој пени, прошараној љутим бехаром са литица. Биле су ту куполе под сунцем августа и видео се прелет пуфнастих брбљивих анђела преко неба над одром песника Дучића. Међу другим *свићницама* био је кантар са плодовима Средоземља, а на фестивалу сирева са пијачних тезги објектив је забележио грумен срме из мјешине, млечно благо гатачких катуна. Као сведок старог вакта прсио се загонетни стећак. Тајне иза зарђалих локота, бршљаном обрасли камени забати, стара огњишта...

Разгледајући каталог, сетио сам се тренутка кад је Јован ипсуцао дигитални рафал на обали реке. Мотив су били излетници на мосту, неколико ретких риболоваца, младеж што пландује на бетонским доковима крај старог града. Сетио сам се и његових речи да фотографија мења перцепцију животних феномена. Фотографија одабрана за каталог носила је наслов „Предах на Требишњици”. На њој се видела девојка у шортсу, нехајно прекрштених ногу, загледана у мобилни телефон. Окренута полупрофилом, угао њених усана одавао је једва уочљив осмех, а тамносмеђа коса била јој је пребачена напред преко десног рамена. Имала је дуге али правилно обликоване ноге, које су ипак деловале као да би их ваљало расклопити у скученом аутобусу. Вршак једног стопала праћакао јој се у хладњикавој реци. Биле су то ноге као у већина девојака овог краја, ноге нараштаја који су хиљадама година газили по врлетима требињске шуме, Зубаца и Љубомира, ноге потомака илирских пастира и тврдокорних Даорса које су Римљани једва подјармили у старом веку. Сетио сам се Јованових речи да осветлити околности настанка одређене слике јесте део суштине учења о фотографији. Добро сам се сећао тренутка на обали реке кад се девојка загонетног осмеха нашла у жижи објектива. Био је то један од небројених мотива наше фотографске грознице тог августовског дана. Али постало ми је јасно и зашто гледање кроз објектив није баш најприроднији начин посматрања ствари. Не лик, не стас, већ онај унутарњи трептај душе што је на површину избио као наговештај блаженства у углу усана, постао је сада извор узнемире-

ности. Тај осећај није ми био сасвим непознат. Узрок тихе озлојеђености потицао је од сазнања да је неке сусрете немогуће разликовати од растанака. Једном, у предвечерје, на узбрдици код тврђаве Шпањоле у Херцег Новом, у гужви сам спазио младу туристкињу која је младићу позирала за фотографисање. Зумирање је из неког разлога трајало превише дуго и она је нестрпљиво клецнула ногама, осмехнувши се тек донекле заједљиво, а заправо у ведром ишчекивању. Ишао сам својим путем и једино што је остало иза мене био је кадар у каталогу призора без којих би живот био кудикамо спокојнији. Једном другом приликом, под тендом летње баште кафеа у Улици краља Александра, за столом је, у друштву доста старијег мушкарца, седела девојка плавозелених очију и црне коврцаве косе, са федерастим увојцима какви се у кокетној доколици радо додатно увијају прстом. Имала је нешто ширира, здрава плећа пливачице, а носила је црне панталоне и црне летње ципеле балетанке, што је, чинило ми се, било сасвим самосвојно у јеку лета. Смејуљила се док је ћаскала са мушкарцем, а очи су јој биле живахне, немирне, као два кликера стакленца у кипућој посуди. Али погледи су нам се срели док сам пролазио и она се у том тренутку доста нагло уозбиљила. Кликери у посуди су се умирили и смарагдни драгуљи у њима остали су неко време заковани. Испратила ме је тим озбиљним погледом док сам пролазио поред њиховог стола, а кад сам се после четврт сата вратио, није више била тамо. То је био наш растанак пре сусрета. Тако озбиљна урезала се у каталог као ожилјак који доживотно болно сева при промени времена. Она сад живи у једној кући чију адресу никад нећу сазнати и не сећа се да се једног лета мало уозбиљила док је седела под тендом у кафеу у Улици краља Александра.

* * *

Путовати, дружити се са Урошем значило је увек бити на извору отресилог хумора. Управо о нашем преображењском ходочашћу у Требиње лета 2016. године, неки младић, чувши да смо одсели у мотелу на Моску, упитао нас је у граду можемо ли га аутобусом повести до тамо. Мотел је од града удаљен неких осам километара, на путу који благом узбрдицом води до Билеће.

„Идете ли горе? Могу ли с вама?” – питао је младић.

Урош није ни трепнуо.

„Никад доље, вазда горе и набоље” – одбрусио је наоко строгим тоном. Био је то тон шерета од заната.

Такав је био Урош, увек кадар стићи и утећи и на страшном месту постојати. Да је на отварању изложбе био међу нама, смешкао

би се задовољно из прикрајка, срећан што се сарадња братских градова наставља на темељима које је он положио.

Вазда горе и боље, то је било његово животно вјерују. Управо је та полуреченица послужила као мото Јованове поставке фотографија.

Да, увек боље. Али на једном од паноа у Клубу љубитеља уметности налазио се и светлосни запис сфинге прекрштених ногу што се, загледана у телефон, башкари крај модре Требишњице. Непокојна сенка на сунцу југа, још један кадар у менталном албуму немира, печат накнадног сусрета и отисак једног другачијег времена, које се више неће поновити.